

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

УДК 372.7

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА АНДРАГОГІВ: ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ

Олена Аніщенко

*Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України***Анотація:**

У статті обґрунтовано доцільність професійної підготовки андрагогів і введення професії «андрагог» у Державний класифікатор професій України. Проаналізовано зарубіжний і вітчизняний досвід підготовки педагогічного персоналу до навчання дорослих у контексті професіоналізації освіти дорослих в Україні. Наведено приклади окремих проектів у галузі неформальної освіти з підготовки педагогічного персоналу до роботи з дорослими. Деталізовано розроблену авторами статті кваліфікаційну характеристику професії (посади) «Андрагог» для педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів формальної і неформальної освіти. Акцентовано увагу на необхідності здійснення моніторингу якості надання освітніх послуг для дорослих, розроблення й упровадження механізмів визнання результатів неформального та інформального навчання.

Ключові слова:

освіта дорослих; формальна освіта; неформальна освіта; педагогічний персонал для навчання дорослих; андрагог; професійна підготовка; професіоналізація освіти; кваліфікаційна характеристика професії.

Анотация:

Анищенко Елена. Профессиональная подготовка андрагогов: обоснование целесообразности в контексте профессионализации образования взрослых в Украине.

В статье обоснована целесообразность профессиональной подготовки андрагогов и введение профессии «андрагог» в Государственный классификатор профессий Украины. Проанализирован зарубежный и отечественный опыт подготовки педагогического персонала для обучения взрослых в контексте профессионализации образования взрослых в Украине. Приведены примеры отдельных проектов в области неформального образования по подготовке педагогического персонала для работы со взрослыми. Детализирована разработанная авторами статьи квалификационная характеристика профессии (должности) «Андрагог» для педагогических и научно-педагогических работников учреждений формального и неформального образования. Акцентируется внимание на необходимости осуществления мониторинга качества предоставления образовательных услуг для взрослых, разработки и внедрения механизмов признания результатов неформального и информального обучения.

Ключевые слова:

образование взрослых; формальное образование; неформальное образование; педагогический персонал для обучения взрослых; андрагог; профессиональная подготовка; профессионализация образования; квалификационная характеристика профессии.

Resume:

Anishchenko Olena. Professional training of andragogues: rationale for expediency in the context of the professionalization of adult education in Ukraine.

The publication substantiates the expediency of professional training of andragogues and the introduction of the andragogue profession to the State Classification of Occupations of Ukraine. The foreign and domestic experience of training teaching staff for adult education in the context of professional education of adults in Ukraine is analyzed. Examples of individual projects in the field of non-formal education for the teaching staff training to work with adults are given. The authors provide a detailed description of the qualification characteristic of the profession (position) "Andragogue" for pedagogical and scientific and pedagogical workers of the institutions of formal and informal education. The emphasis is put on the need to monitor the quality of adult education services, and to develop and implement mechanisms for recognizing the outcomes of non-formal and informal learning.

Key words:

adult education; formal education; non-formal education; teaching staff for adult learning; andragogue; professional training; professionalization of education; qualification characteristic of profession.

Постановка проблеми. Освіта дорослих як складник навчання впродовж життя стає визначальною метою освітньої політики провідних країн світу на національному й міжнародному рівнях. Аналіз зарубіжного й вітчизняного досвіду неперервної освіти свідчить про наявність широкого спектра освітніх послуг для різних категорій молоді та дорослих, їх важливість для особистісного й професійного зростання громадян. Розвиток освіти дорослих пов'язаний з проблемами соціалізації особистості в суспільстві знань, необхідністю підготовки дітей, молоді

та дорослих до розв'язання проблем, які можуть вплинути на згуртованість громад, розвиток діалогу поколінь, громадянського суспільства в цілому, стабільність життя тощо.

Саме освіта дорослих стає важливим чинником суспільного поступу, сприяє забезпеченню конкурентоспроможності держави та її громадян, що, своєю чергою, актуалізує нагальність підготовки педагогічного персоналу для навчання дорослих у закладах формальної і неформальної освіти.

За Л. Лук'яною [5, с. 196–197], на сучасному етапі розвитку освіти впродовж життя потребують переосмислення роль і функції

викладачів для дорослих у навчальному процесі, що зумовлено різними ціннісними, цільовими настановами, віковими та іншими особливостями дорослих учнів. Дослідниця наголошує, що підготовка педагогічного персоналу для роботи з дорослими перетворюється на одну з провідних форм соціальної активності особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці досліджують теоретичні, концептуальні засади підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих в Україні (С. Архипова, С. Бабушко, Л. Лук'янова, Т. Сорочан та ін.) та зарубіжний досвід підготовки андрагогів (Н. Бідюк, О. Огієнко, І. Сагун, Н. Терьохіна, О. Чугай та ін.). Особливості підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих висвітлено в науковому доробку дослідників з країн пострадянського простору (Г. Веремейчик, С. Вершловський, Л. Йогі (L. Jogi), С. Змейов, Н. Кошель, О. Кукуєв, А. Якобсоне (A. Jakobson) та ін.), науковців ближнього й далекого зарубіжжя (Т. Александер (T. Aleksander), С. Брукфілд (S. Brookfield), Т. Клоуберт (T. Kloubert), М. Ноулз (M. Knowles), К. Попович (K. Popovich), М. Хейден (M. Hayden), К. Хоул (C. Houle) та ін.). Численні праці вчених присвячено, зокрема, висвітленню особливостей формування й розвитку андрагогічної компетентності майбутніх педагогів, а також педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Високо оцінюючи здобутки науковців і педагогів-практиків у галузі освіти дорослих, зауважимо, що вітчизняні науковці не проводять комплексні дослідження проблеми професійної підготовки персоналу для освіти дорослих в Україні (у закладах формальної і неформальної освіти). У вищих закладах освіти професійна підготовка андрагогів не здійснюється, у закладах післядипломної освіти не впроваджуються комплексні освітні програми з андрагогіки для підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Відповідну спеціальність не виокремлено серед чинних стандартів вищої освіти, професію «андрагог» не внесено в Класифікатор професій України ДК 003:2010. Викладе вище й зумовило вибір теми статті.

Формулювання цілей статті. Метою автора статті є: обґрунтування доцільності професійної підготовки педагогічного персоналу до навчання дорослих у контексті професіоналізації освіти дорослих в Україні, а також доцільності внесення професії «андрагог» у Класифікатор професій України ДК 003:2010; стислий аналіз зарубіжного досвіду підготовки андрагогів; розроблення кваліфікаційної характеристики професії (посади) «Андрагог» для педагогічних

і науково-педагогічних працівників закладів формальної і неформальної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім вважаємо за доцільне наголосити, що в науковому дискурсі й дотепер точаться дискусії щодо того, як саме має називатись професія педагога, який працює з дорослими: андрагог, едукатор дорослих, учитель дорослих, викладач дорослих, фасилітатор, інструктор для навчання дорослих, тренер для навчання дорослих [11], фахівець для освіти / у галузі освіти дорослих [1, с. 176; 16], герагог (фахівець у галузі теорії і практики освіти людей третього віку) та ін. У нашій статті ми використовуємо поняття «андрагог», «педагогічний персонал для навчання дорослих», «педагогічний персонал для освіти дорослих».

Важливого значення набуває те, що необхідність професійної підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими візуалізується в документах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Організація міжнародного співробітництва і розвитку та ін.). Так, ще в 1982 р. Європейське бюро освіти дорослих (ЕВАЕ – European Bureau of Adult Education) на основі узагальнення зібраних даних опублікувало спеціальну доповідь про стан і потреби в галузі академічної підготовки педагогів до навчання дорослих. Проблеми освіти дорослих порушувались на II Міжнародній конференції ЮНЕСКО з освіти дорослих (CONFINTEA II, м. Монреаль (Канада, 1960 р.)) [13], у Белемських рамках дій (Шоста міжнародна конференція ЮНЕСКО з освіти дорослих CONFINTEA VI, м. Белем (Бразилія, 2009 р.)) та ін. Наприклад, у Белемських рамках дій (Шоста міжнародна конференція ЮНЕСКО з освіти дорослих CONFINTEA VI, м. Белем (Бразилія, 2009 р.)) [14] наголошено на необхідності й доцільності вдосконалення підготовки, розвитку потенціалу й професіоналізму педагогів, які навчають дорослих, зокрема й шляхом встановлення партнерських зв'язків з закладами вищої освіти, педагогічними асоціаціями, інституціями громадянського суспільства.

Аналіз зарубіжного досвіду дає підстави твердити, що підготовка андрагогів за кордоном здійснюється давно (упродовж майже століття). Розроблено й впроваджено різноманітні освітні програми з підготовки педагогічного персоналу для навчання дорослих. Наприклад, у США професійна підготовка андрагогів є багаторівневою й різноспрямованою. Підготовка андрагогів здійснюється на рівні університету, де створено можливості для здобуття освітньо-кваліфікаційних рівнів магістра, спеціаліста, доктора за різними напрямками підготовки

в галузі освіти дорослих. Університети США забезпечують подальший професійний розвиток педагогічного персоналу для освіти дорослих шляхом створення ресурсних освітніх центрів, професійних асоціацій фахівців освіти дорослих [10, с. 200–201]. У цій країні професійна підготовка андрагогів здійснюється за програмами професійного навчання, післядипломної й додаткової освіти. Вона охоплює допрофесійний (базову вищу освіту) і професійний (додаткову освіту) рівні й забезпечує можливості для вдосконалення професійної компетентності шляхом участі в програмах підвищення кваліфікації (за Н. Бідюк) [2, с. 318, 392]. Важливим є те, що освітні програми передбачають три рівні професійної підготовки: отримання ступенів бакалавра, магістра та доктора. Н. Бідюк зауважує, що навчальні програми всіх трьох рівнів об'єднані спільними цілями й зберігають наступність в оволодінні знаннями, формуванні цінностей, набутті вмінь і навичок, необхідних для здійснення навчання дорослих.

Як свідчить аналіз дослідницьких матеріалів, підготовка андрагогів є досить поширеною практикою в європейських країнах. Так, Белградський університет (Сербія) має багаторічну історію підготовки фахівців за спеціальністю «андрагогіка». У цьому закладі функціонує факультет андрагогіки з 4-річним базовим навчальним курсом, а також магістратурою і докторантурою [12]. Розмаїттям освітніх установ і навчальних програм з підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих вирізняються Франція та Іспанія [1, с. 177–178].

У багатьох країнах пострадянського простору андрагогічна підготовка фахівців здійснюється на рівнях спеціалітету, бакалаврату, магістратури й підвищення кваліфікації [4]. Наприклад, підготовка викладача дорослих (андрагога) передбачена відповідними навчальними програмами (бакалаврат і магістратура) у вищих закладах освіти Естонії [7]. У Республіці Молдова, незважаючи на відсутність професії в класифікаторі, є можливість навчатись за спеціалізацією «андрагог» у магістратурі (спеціальність «освіта дорослих») [12].

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на тому, що освітня програма для підвищення кваліфікації педагогів «Рівнева підготовка фахівців-андрагогів» упроваджується в країнах пострадянського простору на основі грантової підтримки (зокрема Німецької асоціації народних університетів). Її впроваджено в Республіці Білорусь, Узбекистані, Російській Федерації та інших країнах [3; 4]. Упродовж 2010-2011 рр. було реалізовано проект «Освіта

впродовж усього життя: модельна програма підготовки андрагогів» у рамках Програми підтримки Білорусі (FrB). Цю ініціативу, спрямовану на підвищення якості освітніх послуг у Білорусі, упроваджено в ДУО «Академія післядипломної освіти». У рамках проекту було розроблено модельну програму підготовки андрагогів у системі підвищення кваліфікації Білорусі, а також методичні рекомендації та пілотні програми підготовки андрагогів у системі підвищення кваліфікації та післядипломної освіти. У зазначених рекомендаціях викладено наукові, навчально-методичні, нормативні й власне практичні матеріали щодо організації і змісту освітнього процесу в рамках додаткової освітньої програми підвищення кваліфікації андрагогів – професорсько-викладацького складу системи додаткової освіти дорослих і тренерів ініціативних освітніх проектів для дорослих [6].

Безперечно, досвід зазначених вище й багатьох інших країн світу візуалізує широкий спектр можливостей і перспективні напрями розвитку системи підготовки педагогічного персоналу до освіти дорослих. Водночас у формальній освіті в Україні цілеспрямована професійна підготовка андрагогів не здійснюється. У багатьох університетах (Житомирському державному університеті ім. І. Франка, Мелітопольському державному педагогічному університеті ім. Б. Хмельницького, Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького, Хмельницькому національному університеті та ін.) за ініціативою педагогів-ентузіастів викладають різні курси з освіти дорослих. Магістранти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова мають можливість навчатись за спеціалізаціями «Андрогогіка» та «Тьюторство» (011 Науки про освіту (Педагогіка вищої школи).

З-поміж інших національних університетів у контексті професіоналізації формальної і неформальної освіти дорослих помітно вирізняється освітня діяльність Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Викладачами кафедри педагогіки та соціальної роботи університету під керівництвом доцента І. Петрюк у рамках міжнародного науково-технічного співробітництва виконується спільний українсько-німецький проект «На шляху до запровадження наукової галузі «Освіта дорослих і післядипломна освіта в Україні». Розробка концепції спеціалізації «Освіта дорослих і післядипломна освіта» у вищих навчальних закладах України» (наказ МОН України №425 від 20 березня 2017 р.).

Співвиконавцями проекту є науковці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, викладачі Університету м. Аугсбург (Німеччина). Заплановано розроблення інтегрованої концепції спеціалізації «Освіта дорослих і післядипломна освіта», що передбачатиме сукупність науково обґрунтованих, соціально вмотивованих, спланованих, розроблених (а надалі – упроваджених) заходів з підготовки майбутнього фахівця з освіти дорослих у вищому закладі освіти з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду [9].

За результатами проекту планується організація університетської підготовки андрагогів на рівні спеціалізації в структурі будь-якої гуманітарної спеціальності. Ми погоджуємось з умовиводами чернівчан про те, що в сучасних соціально-економічних умовах упровадження такої моделі підготовки андрагогів на рівні спеціалізації, а не за окремою спеціальністю, не потребує спеціальних фінансових витрат. Такий підхід є економічно вигідним, оскільки спеціалізація «Освіта дорослих і післядипломна освіта» можлива в структурі будь-якої спеціальності типу «людина – людина». Йдеться про спеціальності, пов'язані з підготовкою фахівців у галузі навчання й виховання людей, організації громадських об'єднань, професійної підготовки; з матеріально-побутовим, медичним, інформаційним, інформаційно-художнім обслуговуванням людей і керівництвом художніми колективами та ін. Викладачами кафедри педагогіки та соціальної роботи ЧНУ імені Юрія Федьковича вже розроблено блок дисциплін спеціалізації «Освіта дорослих» для рівнів вищої освіти «бакалавр» і «магістр».

Підкреслимо, що вивчення навчальних дисциплін з освіти дорослих є складником циклу професійної підготовки, циклу вибіркових дисциплін для здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти в рамках освітньо-наукової програми Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України в галузі 01 «Освіта / Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» з проблеми «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі» («Pedagogical and Adult Education in Ukraine and Worldwide»).

В окремих вітчизняних закладах післядипломної освіти передбачено навчальні модулі з освіти дорослих для варіативних, різнорівневих, диверсифікованих за профілем і терміном програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Наголосимо, що освітні програми з підготовки педагогічного персоналу для навчання дорослих постійно вдосконалюються з урахуванням вимог ринку освітніх послуг. Магістерські програми підготовки андрагогів міжнародного рівня впроваджуються на основі інтеграції потенціалу формальної та неформальної освіти і спрямовані на розв'язання актуальних проблем соціалізації дорослого населення в умовах стрімких демографічних, соціально-економічних, інформаційно-комунікаційних трансформацій.

На наше переконання, науковий і практичний інтерес становить досвід підготовки андрагогів у неформальній освіті дорослих. Так, у 2011 р. Німецьким інститутом з освіти дорослих – Центром освіти протягом життя ім. Лейбніца (DIE) і DVV International – Інститутом з міжнародного співробітництва Німецької асоціації народних університетів (DVV) було розроблено науково обґрунтовану, доступну для всіх країн навчальну програму, спрямовану на формування базової кваліфікації викладачів для дорослих, що ґрунтується на здобутках психологічної, педагогічної науки і практики. Йдеться про Curriculum globALE [15] – міжкультурну базову («глобальну») програму з підготовки фахівців для освіти дорослих, розроблену на основі компетентнісного підходу відповідно до вимог Європейської рамки кваліфікацій (рівень 5). Головна мета цієї ініціативи полягає в тому, щоб підвищити професіоналізм педагогів, що навчають дорослих, шляхом надання загальних «вихідних рамок», підтримки провайдерів освітніх послуг для дорослих щодо розробки та впровадження програм підготовки тренерів. Також передбачається сприяння обміну досвідом і встановленню взаєморозуміння між андрагогами в усьому світі.

Curriculum globALE передбачає визнання й урахування розмаїття культур і звичаїв, а також соціальних, політичних та економічних умов. Це частково виражається в наданій можливості вільно визначати компоненти освітніх програм у рамках п'яти основних модулів і, зокрема, завдяки наявності варіативної частини навчальної програми, яка може перебудовуватись без будь-яких обмежень (30% від загального обсягу програми). Програма розрахована на 665 годин. Близько 462 годин навчального часу витрачається на зміст у межах п'яти тематичних базових модулів (підходи в освіті дорослих; особливості навчання дорослих; комунікація і групова динаміка в освіті дорослих; методи навчання дорослих; планування, організація й оцінювання в освіті дорослих). Водночас близько 198 годин передбачено на факультативні модулі, у яких

запропоновано вивчення тем і предметів, обраних індивідуально [15]. Навчальна програма Curriculum globALE впроваджується в таких форматах: очне навчання в рамках кожного модуля, індивідуальна самостійна робота учасників у рамках кожного модуля, «супровідна» практична робота (учасники аналізують і застосовують те, що вивчили, у реальних робочих умовах). Наставництво й консультування забезпечують тренери.

Зауважимо, що Curriculum globALE використовується як «міжнародна рамка» для тренінгів з підготовки педагогічного персоналу для навчання дорослих. Вона пройшла апробацію в багатьох країнах світу (в адаптованій версії відповідно до культурно-освітніх потреб громадян різних країн) і доступна в перекладі албанською, англійською, арабською, іспанською, македонською, німецькою, російською, сербською мовами. В Україні фахівці з формальної та неформальної

освіти дорослих мали змогу ознайомитись з програмою під час Літньої академії країн Східного Партнерства (червень 2015 р., Львівщина). Концептуальні ідеї Curriculum globALE було взято до уваги під час розроблення тренінгової програми «Вступ до освіти дорослих» для тренерів і викладачів, які працюють з дорослими, у рамках проекту «Професіоналізація освіти дорослих включно з питаннями громадянської освіти» (2016-2017 рр.). Ці заходи/проекти реалізовано з ініціативи й за підтримки Представництва DVV International – Інституту з міжнародного співробітництва Німецької асоціації народних університетів (DVV або Deutscher Volkshochschulverband e. V.) в Україні.

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на проблемі сертифікації професійної підготовки андрагогів. У таблиці 1 подано інформацію щодо сертифікатів, упроваджених в окремих країнах Європи.

Таблиця 1

Сертифікація професійної підготовки андрагогів у країнах Європи [15, с. 7–8]

Назва документа, країна	Стисла характеристика
Диплом (DTLLS) викладача в секторі освіти впродовж усього життя (Англія)	З 2007 р. відповідно до законів Англії офіційно визнано доцільність здобуття відповідної офіційно зареєстрованої кваліфікації викладачами, які працюють у сфері неперервної освіти, що фінансується з державного бюджету. З 2007 р. початківці у сфері освіти дорослих впродовж першого року викладання мають проходити підготовчий курс тривалістю 30 годин. Для здобуття повної кваліфікації DTLLS необхідно впродовж п'яти років опанувати значну за обсягом модульну програму навчання, що можна зробити без відриву від виробництва за 1-2 роки. Необхідною умовою є 150 годин викладання на рік, що є невіддільною частиною програми навчання. Для отримання акредитації програми DTLLS повинні відповідати «Професійним стандартам Організації за освітою впродовж усього життя у Великій Британії (LLUK) для викладачів, репетиторів, тренерів, які працюють у секторі освіти впродовж усього життя», які є підґрунтям («вихідною основою») компетенцій, що набуваються.
Сертифікат WBA «Сертифікований викладач для дорослих» (Австрія)	Сертифікат WBA є першим з двох запропонованих Австрійською академією додаткової освіти (WBA) рівнів кваліфікації для викладачів з навчання дорослих. Академія WBA у складі Австрійського федерального інституту освіти дорослих є складником австрійської системи освіти дорослих. Австрійська академія додаткової освіти визначає стандарти у формі навчального плану. Для отримання сертифіката викладачі мають довести, що вони володіють встановленими компетенціями. Процедура сертифікації може набувати різних форм. Шляхом відвідування курсів можна набути будь-які компетенції. Попередньою умовою для отримання сертифіката є відповідний практичний досвід, що охоплює не менше 300 годин роботи у сфері освіти дорослих.
Сертифікат (Швейцарія) SVEB	Сертифікат, розроблений Швейцарською федерацією освіти дорослих (SVEB), є першим етапом набуття андрагогічних компетенцій у Швейцарській модульній системі «підготовки тренерів» (Ausbildung der Ausbildenden). Сертифікат передбачає базову кваліфікацію викладачів курсів, які працюють у сфері освіти дорослих, визнану в усій Швейцарії. Для отримання сертифіката потрібно взяти участь в освітній програмі, що охоплює 255 годин навчального часу (з них 165 годин відводиться

Назва документа, країна	Стисла характеристика
	на самостійне навчання). Крім того, також необхідно мати не менше ніж 150 годин досвіду роботи викладачем у сфері освіти дорослих. Процедура визнання наявних / сформованих компетенцій може замінити проходження освітньої програми.

Дані таблиці 1 свідчать, що в різних країнах світу приділяється значна увага розвитку професіоналізму педагогічного персоналу для навчання дорослих (і майбутніх викладачів для дорослих). Водночас кожна країна має свої моделі та стратегії підготовки педагогів-андрагогів. Програми професійної підготовки значно різняться за обсягом, тематичним спектром навчальних дисциплін, рівнями кваліфікації та ступенем формалізації результатів. Аналіз наукових джерел дає підстави твердити, що сьогодні впроваджуються й навчальні курси в університетах, розраховані на кілька років, які забезпечують здобуття вченого ступеня, і одноденні курси перепідготовки фахівців-андрагогів з різних предметів.

Наведемо ще ряд прикладів. Так, у США розроблено рамкові стандарти професійної підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих. Вони складаються з трьох компонентів – переліку стандартів, компетентностей і дескрипторів. Відповідно до стандартів здійснюється обґрунтування й підтримка цілей програм освіти дорослих, створюється сприятливе навчальне середовище, здійснюється планування, моделювання людиноцентричного навчання, оцінювання результатів навчання, залучення сучасних технологій, відбувається професійний розвиток. За О. Чугай [10, с. 201], кожним американським університетом визначається перелік компетентностей для майбутніх андрагогів, а також формується зміст їх підготовки.

Як свідчить аналіз дослідницьких матеріалів [12], професія «андрагог» має загальновизнаний статус у Сербії.

Наголосимо, що на теренах пострадянського простору також розробляються стандарти щодо підготовки фахівців для навчання дорослих. Так, у 1995 р. у Російській Федерації затверджено державний освітній стандарт вищої професійної освіти (державні вимоги до мінімуму змісту й рівня підготовки випускника спеціальності «андрагогіка», кваліфікація – «андрагог» (третій рівень вищої професійної освіти). Водночас у країні професію «андрагог» на державному рівні не визнано, а в «Єдиний кваліфікаційний довідник посад керівників, фахівців

і службовців» уведено посаду «тьютор», що входить до списку посад працівників адміністративно господарського й навчально-допоміжного персоналу. З 2008 р. посаду тьютора внесено в перелік посад у галузі освіти.

У 2011 р. в Естонії затверджено чотири нових стандарти професії «викладач дорослих», які цілком відповідають 8-рівневій загальній кваліфікаційній рамці, що є чинною в Естонії [7].

На нашу думку, заслуговує на увагу й той факт, що в 2017 р. в Республіці Білорусь підготовлено проект змін до Державного класифікатора Республіки Білорусь («ОКРБ 011-2009»), згідно з яким до спеціальностей і кваліфікацій перепідготовки керівних працівників і фахівців з вищою освітою запропоновано внести кваліфікацію «андрагог» (освіту дорослих внесено в підрозділ «Профіль, напрям освіти, групи спеціальностей, спеціальності»).

Важливо підкреслити, що професійна діяльність андрагогів пов'язана зі здійсненням навчання, консультуванням, наданням соціальної допомоги й виконанням організаційно-управлінських функцій у суспільстві дорослих людей [2, с. 391]. На наше переконання, основними сферами діяльності андрагога є: освітня, науково-методична, тьюторська, консультаційна, культурно-просвітницька та ін. Виходячи з особливостей рольової позиції андрагога, ґрунтуючись на результатах аналізу зарубіжного досвіду підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих, а також беручи до уваги опис кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних і науково-педагогічних працівників навчальних закладів (наказ МОН України № 665 від 01. 06. 2013 р.) [8], ми розробили проект кваліфікаційної характеристики професії (посади) «Андрагог» для педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів формальної і неформальної освіти (таблиця 2).

Розроблений проект документа потребує моніторингу, доопрацювання й удосконалення, що надалі дасть змогу внести його в «Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників».

Таблиця 2

Кваліфікаційна характеристика професії (посади) «Андрагог» для педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів формальної і неформальної освіти (проект)

Кваліфікаційна характеристика професії (посади) «Андрагог»*Завдання та обов'язки*

Здійснює навчання різних категорій дорослих у закладах формальної і неформальної освіти. Забезпечує створення необхідних умов для особистісного й професійного зростання, підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації дорослих. Здійснює моніторинг культурно-освітніх потреб дорослих, сприяє навчанню й саморозвитку дорослих в освітньому процесі й у позанавчальній діяльності; організовує самостійну роботу дорослих, здійснює контроль за її виконанням і оцінює її; використовує андрагогічно орієнтовані форми, методи, засоби навчання, методики й технології навчання дорослих.

Сприяє розвитку здібностей дорослих, формуванню культури навчання впродовж життя. Розробляє науково- і навчально-методичний супровід навчання дорослих, навчальні плани та програми навчальних дисциплін (модулів), інші методичні й навчально-методичні матеріали, що забезпечують якість освітньої діяльності відповідно до чинних освітніх стандартів, потреб територіальних громад. Створює умови для індивідуалізації процесу навчання (складання індивідуальних навчальних планів і планування індивідуальних освітньо-професійних траєкторій дорослих), навчання в групах. Здійснює моніторинг розвитку навчальної групи та її впливу на мотивацію та ефективність навчання кожного члена групи. Несе відповідальність за реалізацію навчальних планів і програм у повному обсязі відповідно до вимог і графіку навчального процесу.

В освітньому процесі бере до уваги той факт, що дорослі учні є представниками різних вікових, гендерних і соціальних категорій, мають різний досвід, рівень освіти, а також різні особливості мислення, звички, стереотипи, цінності тощо. Виконує діяльність, спрямовану на планування, організацію й оцінювання результатів освітнього процесу з урахуванням потреб цільової аудиторії дорослих. Реалізує контрольну-оцінну діяльність щодо ефективності навчання дорослих з урахуванням застосування ними набутих у процесі навчання навичок і вмінь, компетенцій, життєвого досвіду, знань.

Здійснює професійну рефлексію для візуалізації уявлень фахівця щодо ефективності здійснюваної освітньої діяльності, а також про себе як суб'єкта професійної діяльності, сформованості професійно значущих особистісних якостей. Вносить пропозиції щодо вдосконалення освітнього процесу.

Ефективно застосовує професійні знання, уміння й навички в освітній діяльності. Дотримується педагогічної етики, поважає права і свободи, честь і гідність дорослих, популяризує цінності освіти впродовж життя, активного довголіття, здорового способу життя. Удосконалює свій професійний і загальнокультурний рівень, андрагогічну майстерність. Володіє культурою спілкування, її формами, способами й засобами.

Здійснює зв'язок з громадськістю, координує роботу з соціальними партнерами, організовує їхню взаємодію, об'єднує зусилля для створення в освітньому середовищі закладів формальної і неформальної освіти умов для різнобічного, гармонійного розвитку дорослих.

Використовує інформаційно-комунікаційні технології для створення, зберігання й обробки інформації. Виконує правила охорони праці й пожежної безпеки.

Повинен знати

Конституцію України; закони України та інші нормативно-правові акти, які регламентують освітню діяльність у галузі формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих; Декларацію прав і свобод людини; пріоритетні напрями розвитку освіти дорослих у національному й глобальному контексті; теорію і практику навчання дорослих (андрагогіку), сучасні досягнення андрагогічної, психологічної науки і практики, вікову психологію, фізіологію; специфіку навчання дорослих, порівняно з особливостями навчання дітей; методики організації освітнього процесу; зміст освітніх програм і методи організації навчання з предмета (дисципліни); принципи й закономірності навчання дорослих; технології організації, форми, сучасні методи індивідуальної та групової роботи й засоби навчання дорослих; методи дистанційного навчання; особливості комунікації та групової динаміки в освіті дорослих; особливості наукової організації навчальної праці дорослих; принципи й порядок розроблення навчально-методичної та програмної документації; форми роботи з громадськими організаціями; правила й норми охорони та безпеки праці, правила пожежної безпеки.

Кваліфікаційні вимоги

Повна вища педагогічна освіта (магістр, спеціаліст) або повна вища освіта відповідного професійного спрямування й психолого-педагогічна підготовка. Стаж роботи за фахом – від 3-х років.

Освіту в галузі навчання дорослих можна здобути як основну або другу спеціальність, або як

додаткову спеціальність, спеціалізацію в рамках освітньої програми вищого закладу освіти, у закладах післядипломної освіти, на курсах підвищення кваліфікації. Необхідні компетенції можуть бути сформовані в неформальній освіті дорослих, а також набуті в практичній діяльності.

Висновки. На наше переконання, нагальність підготовки андрагогів в Україні зумовлена багатьма чинниками, серед яких чільне місце посідають процеси інтеграції, інтернаціоналізації, інформатизації, поширення ідей освіти впродовж життя й активного довголіття, а також соціально-економічні, соціокультурні зрушення, що відбуваються в суспільстві. На часі – розроблення освітніх програм для підготовки педагогічного персоналу до навчання дорослих (андрагогів) в умовах формальної і неформальної освіти, обґрунтування й подальше вдосконалення змісту педагогічної освіти, виходячи з його цільового спрямування (підготовка до роботи з різними категоріями дорослих), посадових обов'язків фахівців-андрагогів, попередньо здобутої ними освіти (для закладів післядипломної освіти), досвіду діяльності, індивідуальних інтересів і потреб громадян; узгодження обсягів і змісту підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації андрагогів відповідно до їхніх культурно-освітніх потреб, а також поточних і перспективних потреб педагогічної освіти на державному рівні. Залишається актуальною необхідність упровадження сучасних андрагогічно орієнтованих технологій, що передбачають диференціацію, індивідуалізацію, уведення дистанційної, очно-заочної та екстернатної форм навчання андрагогів. Серед пріоритетних завдань – внесення професії «андрагог» у Державний класифікатор професій України (ДК 003:2010).

Насамкінець зазначимо, що на ринку освітніх послуг у галузі неформальної освіти пропонуються численні тренінгові програми з підготовки до роботи з різними категоріями дорослих. Переважно, вони є комерційними проектами. З огляду на це, потребує розв'язання проблема моніторингу якості надання освітніх послуг, що має відображати ступінь відповідності інтегральної характеристики освітнього процесу та його результатів очікуванням і вимогам щодо задоволення потреб особистості відповідно до запиту суспільства та держави. На часі й обґрунтування системи індикаторів для оцінювання якості надання освітніх послуг у неформальній освіті (зокрема з підготовки фахівців до роботи з дорослими), а також розроблення й упровадження механізмів визнання результатів неформального та інформального навчання. Зазначені вище завдання мають виконуватись на основі вдосконалення нормативно-правової бази загальнонаціональної системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців, а також розроблення й ухвалення «Закону про освіту дорослих». Адже в освітньому просторі аналізованих нами країн чітко візуалізується правове поле діяльності педагогічного персоналу для навчання дорослих і процесу їхньої професійної підготовки, закріплене в законодавчих документах світового й національних рівнів.

Список використаних джерел

1. Андрагог в открытом обществе: материалы российского семинара / под ред. Е. А. Соколовской, Т. В. Шадринной. – СПб.; Иркутск; Пlock, 2000. – 242 с.
2. Бідюк Н. М. Теорія і практика професійного навчання безробітних у США : дис. ... д-ра пед. наук: 13. 00. 04 / Наталя Михайлівна Бідюк. – К., 2009. – 550 с.
3. Бурханова Г. Подготовка андрагогов в Республике Узбекистан [Електронний ресурс] / Г. Бурханова // Информационный бюллетень № 10 Представительства DVV International. – 2008, 17 октября. – С. 5–6. – URL: http://www.dvv-international.uz/fileadmin/files/central-asia/documents/Publications_and_other_media/Publications/Newsletter/ru/0010_Newsletter_10.pdf (15.02.2017).
4. Жданов А. В. Обобщение опыта профессиональной подготовки и деятельности специалистов-андрагогов в системе образования взрослых современной Европы / А. В. Жданов // Академия профессионального образования. – 2015. – № 1 (43). – С. 26–30.
5. Лук'янова Л. Б. Підготовка педагогічного персоналу для роботи з дорослими: теоретичний і методичний аспекти: монографія / Л. Б. Лук'янова. – К.: ІПОД НАПН України, 2016. – 265 с.
6. Образование на протяжении всей жизни: модельная программа подготовки андрагогов [Електронний ресурс]. – URL: [http://www.dvv-international.org.ua/uz/belarus/proekty/2011/obrazovanie-na-protjazhenii-vsei-](http://www.dvv-international.org.ua/uz/belarus/proekty/2011/obrazovanie-na-protjazhenii-vsei)

References

1. Sokolovskaia, Ye.A., Shadrina, T. V. (ed.) (2000). *Andragogue in the open society: materials of the Russian-Polish seminar*. St. Petersburg; Irkutsk; Plock. [in Russian]
2. Bidiuk, N. M. (2009). *Theory and practice of the professional training of the unemployed in the USA: thesis*. Kyiv. [in Ukrainian]
3. Burkhanova, G. (2008). Training of andragogues in the Republic of Uzbekistan. *Informatsionnyi biulleten' № 10 Predstavitelstva DVV International, 17 October, 5–6*. Retrieved from : http://www.dvv-international.uz/fileadmin/files/central-asia/documents/Publications_and_other_media/Publications/Newsletter/ru/0010_Newsletter_10.pdf [in Russian]
4. Zhdanov, A.V. (2015). Generalization of the experience of professional training and the activity of the andragogues in the adult education system of modern Europe. *Akademiia professyonalnogo obrazovaniia*, 1 (43), 26-30. [in Russian].
5. Lukianova, L. B. (2016). *Training of teaching staff to work with adults: theoretical and methodological aspects: monograph*. Kyiv: IPEAE NAES of Ukraine. [in Ukrainian].
6. Lifelong education: a model program for andragogues' training. Retrieved from: <http://www.dvv-international.org.ua/uz/belarus/proekty/2011/obrazovanie>

- zhizni-modelnaja-programma-podgotovki-andragogov/ (15.02.2017).
7. Подготовка образователей для взрослых: Кто? Как? Зачем? [Электронный ресурс]. – URL: <http://tusovka.kr.ua/news/2015/06/17/podgotovka-obrazovatelei-dlja-vzroslih-kto-kak-zachem> (27.03.2017).
 8. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів: Наказ МОН України № 665 від 01.06.2013 р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/1672> (15.03.2017).
 9. Тимчук Л. Освіта дорослих в Україні: на шляху до інституалізації / Л. Тимчук // Територія успіху. – 2017. – №1 (4). – С. 13–14.
 10. Чугай О. Ю. Професійна підготовка педагогічного персоналу для системи освіти для дорослих у США: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Оксана Юріївна Чугай. – К.: ПООД НАПН України, 2016. – 368 с.
 11. Babushko S. Adult educators or adult teachers? (the search for an adequate term) / S. Babushko // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. праць. – 2016. – Вип. 1 (12). – С. 17–25.
 12. European Adult Education outside the EU / Uwe Gartenschlaeger (Ed.). – Bonn: Leppelt Grafik & Druck GmbH, 2009. – 170 p.
 13. CONFINTEA II. World Conference on Adult Education. Final report. Montreal, Canada, 21-31 August 1960 [Електронний ресурс]. – URL: http://www.unesco.org/education/uie/confintea/montre_e.pdf. (07.02.2017).
 14. CONFINTEA VI / 4. Belém Framework for Action. Harnessing the power and potential of adult learning and education for a viable future (Belem, Brazil, 1-4.12.2009) [Електронний ресурс] // UNESCO: UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2010. — URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001877/187789m.pdf> (11.03.2017).
 15. Curriculum globALE. Global curriculum for Adult Learning & Education / Authors (2nd Edition): M. Avramovska, T. Czerwinski, S. Lattke [Published by: Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association (DVV International); German Institute for Adult Education Leibniz Centre for Lifelong Learning (DIE)]. – DVV International, DIE; Warlich Mediengruppe, 2015. – 43 p.
 16. Hayden M. Professional development of educators: The international education context // International Education as Developed by the International Baccalaureate Organisation: The SAGE Handbook of Research in International Education / M. Hayden, J. Levy & J. Thompson (eds). – London: SAGE Publications, 2007. – Pp. 25–37.
 - na-protjazhenii-vsei-zhizni-modelnaja-programma-podgotovki-andragogov/ [in Russian]
 7. Training adult educators: Who? How? What for? Retrieved from: <http://tusovka.kr.ua/news/2015/06/17/podgotovka-obrazovatelei-dlja-vzroslih-kto-kak-zachem> [in Russian]
 8. On approval of qualification characteristics of professions (positions) of pedagogical and scientific and pedagogical workers of educational institutions: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 665 dated 01.06.2013. Retrieved from: <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/1672> [in Ukrainian]
 9. Timchuk, L. (2017). Adult Education in Ukraine: On the Way to Institutionalization. *Terytorii uspikhu*, 1 (4), 13–14. [in Ukrainian].
 10. Chugai, O.Yu. (2016). *Professional training of teaching staff for adult education system in the USA: thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
 11. Babushko, S. (2016). Adult educators or adult teachers? (A search for an adequate term). *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. Vyp. 1 (12). 17–25. [in English]
 12. Gartenschlaeger, Uwe (ed.) (2009). *European Adult Education outside the EU*. Bonn: Leppelt Grafik & Druck GmbH. [in English]
 13. CONFINTEA II. World Conference on Adult Education. Final report. Montreal, Canada, 21-31 August 1960. Retrieved from: http://www.unesco.org/education/uie/confintea/montre_e.pdf. [in English]
 14. CONFINTEA VI / 4. Belém Framework for Action. Harnessing the power and potential of adult learning and education for a viable future (Belem / Brazil, 1–4.12.2009). UNESCO: UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2010. Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001877/187789m.pdf> [in English]
 15. Avramovska, M., Czerwinski, T., Lattke, S. (2015). *Curriculum globALE. Global curriculum for Adult Learning & Education*. Published by: Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association (DVV International); German Institute for Adult Education Leibniz Centre for Lifelong Learning (DIE). DVV International, DIE ; Warlich Mediengruppe. [in English]
 16. Hayden, M. (2007). *Professional development of educators: The international education context*. In: *International Education as Developed by the International Baccalaureate Organisation*. The SAGE Handbook of Research in International Education. London: SAGE Publications. 25–37. [in English]

Рецензент: Лук'янова Л.Б., д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Аніщенко Олена Валеріївна
anishchenko_olena@ukr.net

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України
вул. Максима Берлінського, 9, Київ, 04060, Україна

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i19.2388

Матеріал надійшов до редакції 26. 12. 2017 р.
Прийнято до друку 17. 01. 2018 р.

Information about the author:

Anishchenko Olena Valeriivna
anishchenko_olena@ukr.net

Institute of Pedagogical Education and Adult
Education of NAES of Ukraine
9 M. Berlinsky Street, Kyiv, Ukraine

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i19.2388

Received at the editorial office 26. 12. 2017.
Accepted for publishing 17. 01. 2018.